

Роль економічної експертизи в системі реалізації ефективної антикризової політики та інноваційного розвитку України

Олена Морозова ¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.04.2025	Економіка	330.341.1:338.24(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17936821>

Анотація. Доведено, що держава, бізнес і громади одночасно стикаються з тиском на фінанси, кадровим дефіцитом у низці галузей, швидкою зміною технологій, підвищеними вимогами до екологічності виробництва, зростанням вартості запозичень і конкуренцією за інвестора, який дедалі уважніше дивиться на прозорість, передбачуваність і якість інституцій. У такій реальності економічна експертиза перетворюється на ключовий елемент довіри, тому що вона формує доказову базу для рішень, робить політику зрозумілою, пояснюваною і контрольованою. Метою дослідження є обґрунтувати особливості оцінювання ролі економічної експертизи у підготовці й реалізації антикризових рішень та інноваційно орієнтованих інструментів розвитку, які в умовах повномасштабного збройного вторгнення російської федерації після лютого 2022 року забезпечують фіскальну стійкість, адресність підтримки та пріоритизацію відновлення в Україні. Об'єкт дослідження це процеси і механізми застосування економічної експертизи в системі державної антикризової політики та інноваційного розвитку України, включно з оцінюванням програм, бюджетними рішеннями, відбором інвестиційних проєктів відновлення та узгодженням міжнародного фінансування. У статті охарактеризовано роль економічної експертизи як системо-утворювального елементу реалізації антикризової політики та інноваційного розвитку в умовах полі криз і високої невизначеності. Визначено, що поєднання інфляційних, енергетичних, фінансових та логістичних шоків формує нелінійні ефекти, тому рішення мають спиратися на дані, сценарне моделювання, аналіз чутливості та порівняння альтернатив за критеріями ефективності, адресності й фіскальної стійкості. Охарактеризовано, що технології на базі штучного інтелекту можуть прискорювати аналітику, однак потребують прозорості моделей, контролю якості даних і відтворюваності оцінювання. Показано, що експертні процедури підвищують довіру донорів і суспільства.

Ключові слова: економічна експертиза, антикризова політика, інноваційний розвиток, фіскальна стійкість, оцінювання програм, огляди видатків, відновлення і реконструкція, міжнародне фінансування, пріоритизація проєктів

¹ ORCID ID 0000-0001-8208-6511

кандидат економічних наук

кафедра підприємництва та маркетингу,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

(м. Івано-Франківськ, Україна)

The role of economic expertise in the system of implementing effective anti-crisis policy and innovative development of Ukraine

Abstract. It has been proven that the state, business and communities simultaneously face pressure on finances, personnel shortages in a number of industries, rapid technological change, increased requirements for environmental friendliness of production, rising borrowing costs and competition for investors, who are increasingly looking at transparency, predictability and quality of institutions. In such a reality, economic expertise becomes a key element of trust, because it forms an evidence base for decisions, makes policy understandable, explainable and controllable. The purpose of the study is to substantiate the features of assessing the role of economic expertise in the preparation and implementation of anti-crisis solutions and innovatively oriented development instruments, which, in the conditions of a full-scale armed invasion of the Russian Federation after February 2022, ensure fiscal stability, targeted support and prioritization of recovery in Ukraine. The object of the study is the processes and mechanisms of applying economic expertise in the system of state anti-crisis policy and innovative development of Ukraine, including program evaluation, budget decisions, selection of investment projects for recovery and coordination of international financing. The article characterizes the role of economic expertise as a system-forming element of the implementation of anti-crisis policy and innovative development in conditions of multi-crisis and high uncertainty. It is determined that the combination of inflationary, energy, financial and logistical shocks forms nonlinear effects, therefore decisions should be based on data, scenario modeling, sensitivity analysis and comparison of alternatives according to the criteria of efficiency, targeting and fiscal sustainability. It is characterized that technologies based on artificial intelligence can accelerate analytics, but require transparency of models, data quality control and reproducibility of evaluation. It is shown that expert procedures increase the trust of donors and society.

Keywords: economic expertise, anti-crisis policy, innovative development, fiscal sustainability, program evaluation, expenditure reviews, recovery and reconstruction, international financing, project prioritization

Вступ

Актуальність проблеми. Сучасні форми кризи дедалі рідше мають одну причину і дедалі частіше поєднують кілька джерел ризику одночасно, серед яких фінансова нестабільність, інфляційні хвилі, енергетичні шоки, розриви ланцюгів постачання, зростання вартості капіталу, міграційні потоки, технологічні зміни, а також посилення конкуренції за інвестиції, ринки та людський капітал. У таких умовах антикризова політика не може бути набором ситуативних рішень, ухвалених під тиском подій, тому що ціна помилки швидко перетворюється на втрати для бюджету, бізнесу та домогосподарств, а іноді і на довготривале гальмування розвитку. Економічна експертиза потрібна саме як механізм професійного відбору рішень, який дає можливість відокремити емоційні кроки від обґрунтованих, відрізнити короткостроковий ефект від системного результату, а також побачити приховані наслідки, що не лежать на поверхні. Вона забезпечує коректну оцінку проблеми, її масштабів, причин, взаємозв'язків між секторами, а також ресурсів, які реально доступні для реагування. У період кризи, ключовими стають швидкість і точність, але саме експертність дозволяє поєднати ці вимоги, застосовуючи сценарне моделювання, аналіз чутливості, порівняння альтернативних інструментів, оцінку бюджетних і боргових обмежень, а також прогнозування поведінки економічних агентів, тобто бізнесу, споживачів, інвесторів. Ще одна причина важливості теми полягає в тому, що антикризова політика завжди має розподільчі наслідки, вона підтримує одні групи і може створювати додаткові витрати для інших, тому економічна експертиза підсилює справедливість і адресність втручань, допомагає уникати неефективних субсидій, які

консервують слабкі моделі, а також мінімізує ризик того, що державні ресурси підуть на підтримку вузьких інтересів замість суспільного пріоритету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної експертизи як інструменту антикризового управління найчастіше розкривається в українській науковій традиції через призму діяльності підприємств, фінансового контролю та судово процесуальних практик [1-10]. Наприклад, В. А. Дерій і Д. І. Дема [1] розглядають економічну експертизу діяльності підприємств як прикладну форму професійного аналізу господарських процесів, яка поєднує роботу з обліковою інформацією, фінансовою звітністю та управлінськими даними, а також формує обґрунтовані висновки для ухвалення рішень у ситуаціях конфлікту інтересів або підвищених ризиків. У близькому логічному полі Р. Р. Кулик [2] акцентує на суті та об'єктивній необхідності виникнення експертизи як відповіді на ускладнення економічних відносин і зростання потреби в незалежному підтвердженні фактів, що створює підґрунтя для розуміння експертизи не лише як процедури, а як соціально значущого механізму довіри. С. І. Саченко і О. М. Черешнюк [3] показують, що експертні підходи можуть застосовуватися для оцінювання економічної обґрунтованості претензій, якості виконання договірних зобов'язань, правильності відображення операцій у документах та наслідків управлінських рішень для ринкової поведінки підприємства. Н. Є. Стельмах [4] на матеріалі сільськогосподарської діяльності розкриває судово процесуальний аспект бухгалтерської експертизи, підкреслюючи важливість коректної інтерпретації первинних документів, специфіки галузевих операцій і ролі експерта у формуванні висновків, що мають юридичне значення. Н. М. Левченко і К. В. Авраменко [6] фокусуються на судово бухгалтерській експертизі розрахунків за виплатами працівникам, тобто на зоні, де поєднуються облік, трудові відносини і ризики зловживань, що особливо актуально у кризових умовах, коли підприємства і державні органи часто працюють у режимі бюджетних обмежень та кадрової нестабільності.

Метою дослідження є обґрунтувати особливості оцінювання ролі економічної експертизи у підготовці й реалізації антикризових рішень та інноваційно орієнтованих інструментів розвитку, які в умовах повномасштабного збройного вторгнення російської федерації після лютого 2022 року забезпечують фіскальну стійкість, адресність підтримки та пріоритизацію відновлення в Україні. Об'єкт дослідження це процеси і механізми застосування економічної експертизи в системі державної антикризової політики та інноваційного розвитку України, включно з оцінюванням програм, бюджетними рішеннями, відбором інвестиційних проєктів відновлення та узгодженням міжнародного фінансування.

Результати

Сьогодні антикризова політика дедалі частіше працює в режимі полі криз, коли інфляційний тиск, енергетичні шоки, зміни вартості кредиту, ризики ланцюгів постачання та структурні трансформації в промисловості накладаються один на одного і створюють нелінійні ефекти. В такого роду умова, економічна експертиза перестає бути «дорадчим додатком» і стає ядром системи ухвалення рішень, тому що саме вона зводить в єдину логіку макроекономічні дані, бюджетні обмеження, поведінкові реакції домогосподарств і бізнесу, а також ефекти для конкурентоспроможності. Показовим є приклад інфляційного піку, який у Польщі у лютому 2023 року сягнув 18,4 відсотка у річному вираженні, що означало не просто зростання цін, а й різку зміну реальних доходів, структури споживання та ризиків для фінансової стабільності [13]. У подальші місяці динаміка інфляції почала спадати, і центральний банк у своєму аналітичному звіті пов'язував це насамперед зі зниженням темпів зростання цін на енергію, що є типовим каналом для «передачі шоку» в інші категорії цін, включно з харчовими товарами і послугами. Саме в таких ситуаціях експертиза визначає, які інструменти

зменшують інфляційні ризики без руйнування стимулів до інвестицій і зайнятості, як розрахувати межі фіскальної підтримки, щоб не створити додаткового перегріву попиту, як оцінити ризики для боргу та дефіциту, а також як змодельовати сценарії, у яких «швидка допомога» не перетворюється на довготривалу пастку (табл.1).

Таблиця 1. Досвід Республіки Польща щодо застосування економічної експертизи в системі антикризового управління

Напрямок застосування економічної експертизи	Зміст практики, інструменти, управлінський ефект
Макроекономічна діагностика, раннє попередження ризиків	Економічна експертиза використовується для швидкого визначення причин шоку, розмежування інфляції, що виникає через витрати, і інфляції, що виникає через попит, а також для оцінювання передачі енергетичних і процентних шоків у ціни та зайнятість. Практично це означає сценарне моделювання з альтернативними траєкторіями ставок, цін на енергію, обмінного курсу, динаміки реальної заробітної плати і споживання
Дизайн соціальної підтримки та інструментів для бізнесу	Експертний підхід застосовується для того, щоб підтримка домогосподарств і підприємств була адресною, тимчасовою і бюджетно контрольованою. Оцінювання включає розрахунок повної вартості заходу, визначення груп отримувачів, аналіз стимулів до енергоощадності та інвестицій, перевірку ризику моральної небезпеки, коли субсидія підштовхує до ризикової поведінки. Ефект для антикризового управління проявляється у зменшенні витрат на одиницю соціального результату, у нижчому тиску на інфляційні очікування та у швидшому згортанні заходів, коли криза слабшає
Оцінювання програм, огляди видатків, підвищення результативності бюджету	Економічна експертиза застосовується для аналізу того, чи створює програма вимірюваний результат, чи дублює вона інші інструменти, і чи не породжує вона довгострокових зобов'язань, які важко фінансувати. Порівнюються альтернативні механізми, наприклад, трансферти, податкові інструменти, гарантії, пільгове кредитування, а також оцінюється якість закупівель і ризики завищення цін. Управлінський ефект полягає у можливості перерозподіляти кошти з низькоефективних напрямів на пріоритетні, не руйнуючи керованість бюджету і зберігаючи прозорість для громадян та бізнесу
Інноваційна складова антикризової політики, пріоритизація інвестицій	Експертиза використовується для відбору інвестиційних напрямів, які підвищують продуктивність і стійкість, зокрема енергоефективність, модернізація інфраструктури, цифрові рішення, підтримка досліджень та розробок. Застосовуються аналіз витрат і вигод, оцінювання мультиплікаторів, перевірка спроможності реалізації, оцінювання ризиків зриву проєктів, а також моніторинг показників виконання. Ефект полягає у тому, що антикризові витрати поступово переходять від компенсації втрат до створення нової економічної бази зростання, і це зменшує вразливість у наступних шоках

Сформовано автором

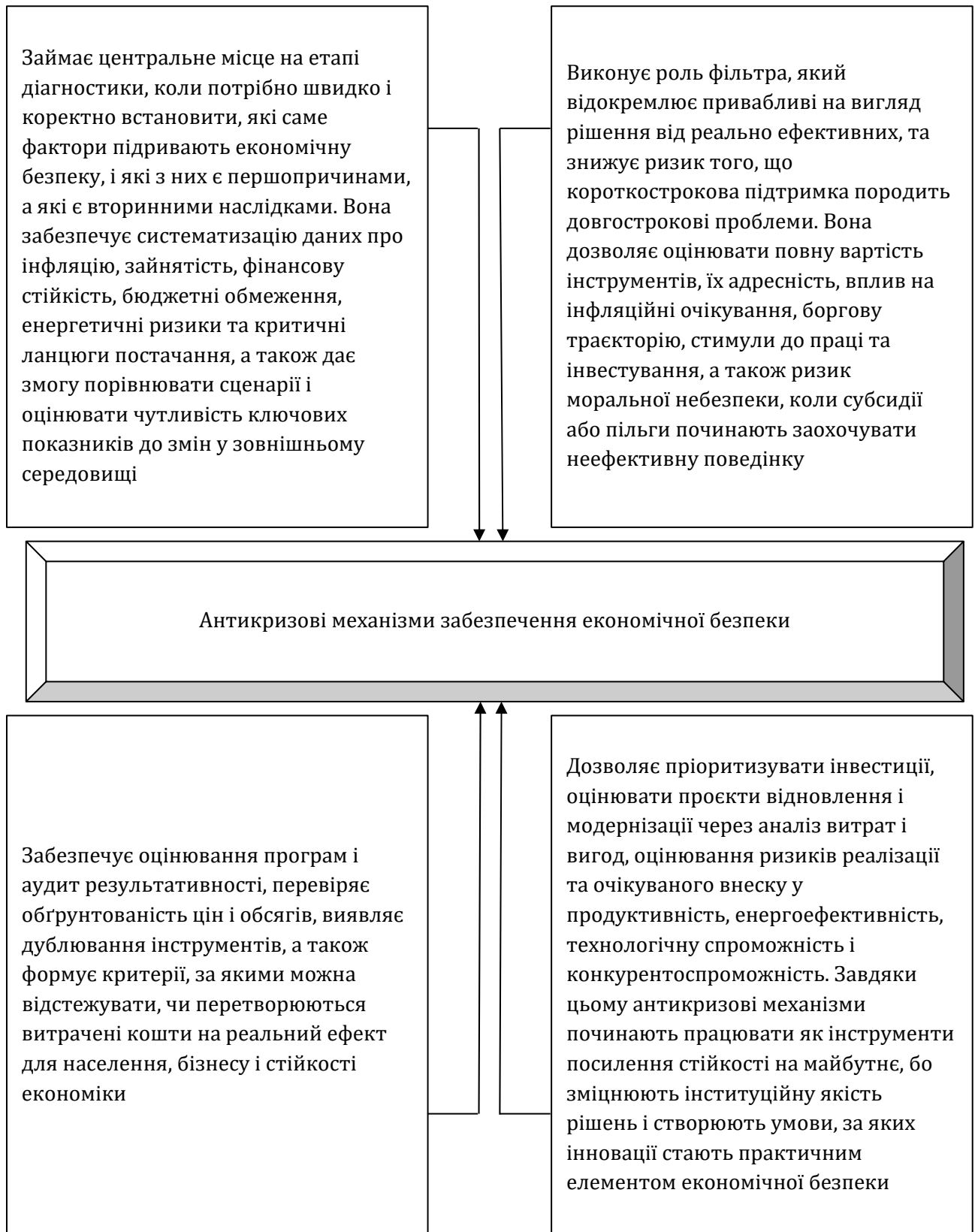

Рисунок 1. Місце економічної експертизи в антикризових механізмах забезпечення економічної безпеки

Сформовано автором

Один із найбільш практичних і «перевіраних кризою» блоків, у якому роль економічної експертизи особливо помітна, це дизайн підтримки населення та підприємств під час енергетичних і цінових шоків. Міжнародний валютний фонд у 2022 році прямо наголошував, що за умов високої інфляції та обмеженого фіскального

простору підтримка має бути цільовою, а не широкою, тому що масове пригнічення цін або універсальні субсидії можуть збільшити сукупний попит, послабити стимули до заощадження енергії і затягнути інфляційний епізод, одночасно підвищуючи бюджетні витрати. Тут економічна експертиза працює як інженерія політики, вона поєднує дані про споживання енергії за групами доходів, структуру витрат домогосподарств, регіональні відмінності і чутливість бізнесу до тарифів, після чого формує пакети, які захищають вразливі групи, але зберігають ціновий сигнал для економії і технологічного заміщення. Масштаб проблеми добре видно у глобальних оцінках, адже Міжнародне енергетичне агентство підрахувало, що у 2022 році субсидії на споживання викопного палива у світі перевищили 1 трильйон доларів Сполучених Штатів Америки, і це історичний максимум, який відображає, наскільки дорого коштує «погана» підтримка, коли вона не є адресною і фактично консервує залежність від викопного палива. Додатково для Європи є важливою емпірична база, яку збирають аналітичні центри на кшталт Bruegel, що відстежують національні фіскальні пакети підтримки енергоспоживачів, і саме на таких наборах даних будуються порівняльні оцінювання ефективності інструментів, наприклад, що дешевше і справедливіше, тимчасові трансферти чи тривалі податкові пільги, і що дає кращий ефект для інфляційних очікувань і заощадження енергії (рис.1).

В українських реаліях після повномасштабного збройного вторгнення російської федерації у лютому 2022 року економічна експертиза стала фактично інфраструктурою виживання державних фінансів і одночасно інструментом підготовки модернізації, тому що потрібно в режимі обмежених ресурсів утримувати базові функції держави, фінансувати оборону, підтримувати домогосподарства, зберігати керованість боргу, а також планувати відновлення і структурні зміни. Відтак, із урахуванням того, що бюджетні рішення залишаються воєнно орієнтованими, у 2026 році Україна планує спрямувати майже 27,2 % валового внутрішнього продукту на оборону, а дефіцит прогнозується на рівні близько 18,5 % валового внутрішнього продукту з потребою понад 45 млрд. доларів США зовнішнього фінансування, тому економічна експертиза повинна одночасно забезпечувати керованість фіскальної траєкторії, довіру донорів і узгодженість із програмами міжнародної підтримки (табл.1).

Таблиця 2. Використання економічної експертизи в умовах воєнного часу для реалізації антикризової політики

Ключова потреба воєнного часу	Як саме працює економічна експертиза, і що вона дає для антикризової політики
Збереження керованості державних фінансів у режимі дефіциту ресурсів	Економічна експертиза формує регулярні сценарії доходів і видатків з урахуванням безпекових ризиків, міграції, руйнувань виробництва, втрат податкової бази і змін у зовнішньому фінансуванні. Проводиться оцінювання боргової стійкості, касових розривів і пріоритетності платежів, щоб уникати хаотичних рішень. Практичний результат полягає у тому, що кожен антикризовий захід отримує фінансову рамку, часові межі і показники контролю, а також зменшується ризик накопичення прихованих зобов'язань
Пріоритизація видатків, контроль закупівель, мінімізація неефективних витрат	В умовах війни зростає ціна помилки, тому експертиза працює як фільтр доцільності, вона порівнює альтернативи, оцінює економічну обґрунтованість цін, обсягів, строків, а також ризики завищення вартості і змови. Застосовуються оцінювання програм, аудит результативності, перевірка логіки ланцюга результатів, від ресурсу до ефекту. Управлінський ефект полягає в економії коштів, у зниженні корупційних ризиків і у підвищенні довіри суспільства та партнерів до того,

	що ресурси використовуються за призначенням
Адресна соціальна підтримка і підтримка критичного бізнесу	Економічна експертиза допомагає визначати, які групи населення і які сектори бізнесу є критично вразливими, і які інструменти підтримки дадуть максимальний ефект без роздмухування довгострокових зобов'язань. Оцінюються бюджетна вартість, покриття цільових груп, ризик дублювання, а також вплив на зайнятість, ціни і фінансову поведінку домогосподарств. Практичний результат полягає у тому, що підтримка стає більш справедливою, прогнозованою і контрольованою, а також не блокує стимули до відновлення економічної активності там, де це можливо
Управління міжнародною підтримкою та підготовка портфеля відновлення	Експертиза забезпечує аргументацію потреб перед донорами, формує структуру програм з прозорими показниками, правилами відбору і моніторингу. Для відновлення застосовується аналіз витрат і вигод, оцінювання спроможності реалізації, управління ризиками зриву, пріоритизація проєктів за внеском у продуктивність, безпеку і стійкість інфраструктури. Управлінський ефект полягає у зменшенні розпорошення ресурсів, у швидшому запуску якісних проєктів і у поєднанні короткострокової стабілізації з довгостроковою модернізацією економіки

Сформовано автором

Наприкінці, ще слід обґрунтувати і особливості взаємозв'язку між антикризовою політикою й інноваційним економічним розвитком. Сам зв'язок антикризової політики з інноваційним розвитком являється тим місцем, де економічна експертиза дає найбільшу стратегічну додану вартість, тому що вона дозволяє перетворювати короткострокове реагування на довгострокову модернізацію. Статистика Європейської статистичної служби показує, що у 2024 році витрати на дослідження та розробки у Європейському Союзі становили 2,24 % валового внутрішнього продукту, і це рівень, який у глобальній конкуренції розглядається як мінімально необхідний для підтримки технологічного суверенітету і продуктивності [12]. На цьому фоні дані Статистичного управління Польщі свідчать, що у 2024 році частка витрат на дослідження та розробки у валовому внутрішньому продукті Польщі становила 1,41 %, тоді як у 2023 році вона була 1,56 %, що вказує на відчутну дистанцію до середнього рівня ЄС і водночас підкреслює, чому інноваційна складова антикризової політики є не «прикрасою», а необхідністю [13]. В цьому ж контексті критичною стає якість економічної експертизи у відборі і супроводі інвестиційних програм, зокрема пов'язаних з Механізмом відновлення та стійкості Європейського Союзу, адже план для Польщі оцінюється загалом у 59,8 млрд. євро, і значна частка цих ресурсів спрямована на кліматичні цілі та цифрову трансформацію, що створює унікальне «вікно можливостей» для оновлення інфраструктури, енергосистеми, інноваційної екосистеми та продуктивності. Проте саме експертиза визначає, чи перетворяться ці кошти на приріст потенційного випуску, чи розчиняться у розпорошених проєктах, і тут наукові методи оцінювання, зокрема аналіз витрат і вигод, оцінка макроекономічних мультиплікаторів для різних типів інвестицій, оцінювання спроможності до поглинання коштів і керування ризиками реалізації, стають фактично «системою навігації», без якої навіть великі ресурси не гарантують результату.

Висновки

Підсумовуючи, зазначимо, що сьогоднішня роль економічної експертизи в системі реалізації антикризової політики та інноваційного розвитку є визначальною, оскільки саме вона перетворює реагування на кризу з набору ситуативних рішень на керований процес, який спирається на дані, моделювання сценаріїв і порівняння альтернатив за критеріями ефективності, адресності та стійкості. Так званий експертний підхід дозволяє точніше налаштовувати інструменти підтримки населення і бізнесу, уникати надмірно дорогих універсальних заходів, зменшувати інфляційні та боргові ризики, а також підвищувати результативність бюджету через системні огляди видатків і оцінювання програм. Разом із цим, він дає можливість поєднати стабілізацію з модернізацією, тобто спрямувати ресурси на продуктивні інвестиції, дослідження та розробки, цифрову трансформацію і підвищення конкурентоспроможності, щоб поточні виклики стали каталізатором структурних змін, а не причиною консервації слабких моделей розвитку. У підсумку економічна експертиза виступає механізмом довіри і відповідальності, вона робить політику пояснюваною, прозорою і такою, що піддається перевірці, а це є ключовою умовою того, щоб антикризові заходи давали вимірюваний суспільний результат вже сьогодні і формували запас стійкості на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дерій В.А., Дема Д.І. Економічна експертиза діяльності підприємств. Економіка та суспільство. *Електронне наукове фахове видання*. 2017. Вип. 11. С. 508-514.
2. Кулик Р.Р. Суть і об'єктивна необхідність виникнення експертизи. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 28, № 4. С. 95-99
3. Саченко С.І., Черешнюк О.М. Економічна експертиза взаємовідносин підприємства з споживачами. *Приазовський економічний вісник*. 2017. № 2. С. 159-163
4. Стельмах Н.Є. Бухгалтерська експертиза сільськогосподарської діяльності: судовопроцесуальний аспект. дис. канд. екон. наук: 08.00.09, Нац. акад. аграр. наук України, ННЦ «Ін-т аграрної економіки». К., 2016. 229 с.
5. Литвин З.Б. Економічна експертиза як пріоритетна форма фінансового контролю на підприємствах. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 36 (2). С. 123-127
6. Левченко Н.М., Авраменко К.В. Судово-бухгалтерська експертиза розрахунків за виплатами працівникам. *Міжнародний науково-виробничий журнал «Сталий розвиток»*. 2015. № 3 (28). С. 198-205.
7. Губанова І.В. Проведення фінансово-економічних експертиз пов'язаних з банкрутством підприємств. Матеріали круглого столу «Судова експертиза: сучасність та майбутнє». 25 січ. 2018 р. Л.: Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, 2019. С. 50-52.
8. Перезова І.В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 3. С. 97-105.
9. Перезова, І. В. Місце експертизи в системі удосконалення методології наукових досліджень по галузі 07 «Управління та адміністрування». *Актуальні питання економічних наук*, 2025, (11). <https://doi.org/10.5281/zenodo.15348243>
10. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. *Наукові інновації та передові технології*. С. 227-237. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237)

11. R&D expenditure. [URL:https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=R%26D_expenditure&utm](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=R%26D_expenditure&utm)
12. Statistics Poland. [URL:https://stat.gov.pl/en/topics/science-and-technology/science-and-technology/research-and-experimental-development-in-poland-in-2024%2C7%2C14.html?utm](https://stat.gov.pl/en/topics/science-and-technology/science-and-technology/research-and-experimental-development-in-poland-in-2024%2C7%2C14.html?utm)